

Svar til Gestur Hovgaard og Hans Andrias Sølvará

AF
CHARLOTTE LANGKILDE

Lektor Gestur Hovgaards og lektor (nu professor) Hans Andrias Sølvará har i *Historisk Tidsskrift* 119:1 (2019), s. 229-236 under overskriften „Modernitetens gennembrud på Færøerne“ skrevet en ret kritisk debat-anmeldelse af min bog *Færøerne. En moderne nation fødes* (Lindhardt og Ringhof 2018). Jeg skal i det følgende svare på en del af de indvendinger, de rejser.

Anledning og formål

Det gik under arbejdet med bogen op for mig, at det ville være en udfordring som dansk og ikke-historiker at udgive en bog, der på nogle punkter går imod den færøske historieskrivning. Og som jeg også har givet udtryk for på Færøerne, ville jeg ønske, at min bog havde været skrevet af en færing.

Min interesse for Færøerne begyndte, efter at jeg havde skrevet en bog om svindelen i Nordisk Fjer (*Bedraget. Sagen om Nordisk Fjer*, Lindhardt og Ringhof 2013) og trængte til at blive rensset for ubehaget ved at komme så tæt på. Det fik mig til at tænke på Oluffa Dahlerup, gift Brandt, som jeg havde hørt meget godt om, og det endte med bogen *Oluffa. Fra Tórshavn til Brandts Klædefabrik* (Lindhardt og Ringhof 2016). Da hun var født på Færøerne, var jeg i Tórshavn for at finde oplysninger om hendes barndom og blev af anmelder Sølvará henvist til litteraturen om amtmand Dahlerup, hendes far. Jo mere jeg læste om ham, desto mere forundret blev jeg. For mens kilderne viste, at Oluffa var en klog, mild og generøs kvinde, der var forud for sin tid og bl.a. brugte sin formue på at gøre en forskel for syge og fattige i Danmark og på Færøerne, var hendes far ifølge den færøske litteratur nok den mest arrogante og usympatiske tyran, der havde gået på to ben deroppe i Nordatlanten.

Når anmelderne i øvrigt slår på mit slægtskab med Dahlerup og mener, at hensigten med bogen er at rense ham, kan jeg kun sige, at selv om han var min tipoldefar, havde jeg ikke hørt om ham, før jeg begyndte at beskæftige mig med Oluffa og Færøerne. Hvor meget ved vi normalt om vores tipoldeforældre, og har vi noget behov for at rense dem? Jeg har ikke, og det tror jeg ikke, at ret mange mennesker i Danmark har. Medmindre vi er slægtsforskere, går bevidstheden sjældent

længere tilbage end til allerhøjest oldeforældrene. Tipoldeforældrene er ukendte for de fleste, og sådan var det også for mig med amtmand Dahlerup.

Allerede før jeg var færdig med bogen om Oluffa, havde modsætningen mellem den angiveligt arrogante og magtfuldkomne amtmand og hans næstekærlige datter gjort mig så nysgerrig, at jeg begyndte at læse i arkiverne om Dahlerups tiår på Færøerne. Her blev jeg endnu engang forundret, fordi det var et helt andet billede, jeg fandt. Meget hurtigt viste historien om begivenhederne på Færøerne i tiåret efter Grundlovens vedtagelse sig at være så interessant, at den blev emnet for en selvstændig bog, fordi den i fortættet form viste et lands overgang til moderne tid efter indførelsen af folkestyre. Dahlerup har i kraft af sin stilling og sin indsats været en central aktør og haft betydelig indflydelse på udviklingen, men det er ikke ham, der er mit fokus. Hensigten med bogen er således ikke, som hævdet af anmelderne, at „gøre op med fortællingen om amtmanden som arrogant og en tyrant“.

Bogen bygger på en kulegravning af Rigsarkivets Færø-kasser fra 1850'erne, som jeg har sammenholdt med materiale i Landsarkivet i Tórshavn, *Rigsdagstidende*, tidens aviser og litteraturen om perioden. Jo mere jeg fordybede mig, desto mere stod det klart, at store dele af dette arbejde ikke havde været udført tidligere.

Men hvad skriver da de færøske forfattere om perioden? Bortset fra handelens frigivelse i 1856 er det begrænset, hvad de skriver om begivenhederne efter 1852. Til gengæld står der en del om konflikterne mellem færingerne og den danske amtmand Dahlerup. Den færøske historiker Hans Jacob Debes kalder Dahlerup „arrogant“, „tyran“ og „et levn fra enevælden“, selv om Dahlerup som medlem af Den Grundlovgivende Rigsforsamling havde været med til at afskaffe enevælden, hvad ingen af de færøske historieskrivere synes at have opdaget. Debes stempler ham som „Estrup-mand“. Men Dahlerup var ikke „Estrup-mand“ og havde for længst forladt Landstinget, da J.B.S. Estrup blev konseilspræsident i 1875. Måske er Debes' påstand affødt af, at Dahlerup i 1848 blev valgt til Den Grundlovgivende Rigsforsamling i Estrup-kredsen i Jylland. Andet har han ikke med navnet Estrup at gøre.

Jeg valgte at skrive bogen ikke som en videnskabelig afhandling for en snæver akademisk kreds, men alment tilgængelig og for et bredere publikum. Det åbnede mulighed for at give et levende billede af hverdagen for den færøske befolkning, der dengang talte bare 8.000 indbyggere, med alle tidens begrænsninger og befolkningens reaktioner på de hastige forandringer. Samtidig skulle bogen ikke bare beskrive denne vigtige periode på Færøerne, men også åbne mine danske

landsmænds øjne for disse ufatteligt smukke øer og deres befolkning, som mod alle odds har klaret sig igennem mere end tusinde års ekstremt vanskelige livsvilkår og vendt det til en succes.

Skævheder i anmeldelsen

Anmelderne hævder, at jeg skriver, at stænderforsamlingen opfattede det færøske sprog som en fordærvet dansk dialekt. Som det fremgår af bogen, blev dette synspunkt fremført af provst Plesner, mens andre medlemmer af forsamlingen udtrykte sig anderledes nuanceret. Jeg citerer bl.a. N.F.S. Grundtvig, der havde forståelse for det færøske sprogs egenart og betydning og kaldte det et samlende symbol for færingerne.

Det er også forkert, når anmelderne skriver, at Dahlerup efter nederlaget i Lagtinget i 1860 valgte at forlade Færøerne i februar 1861, som det også fejlagtigt fremgår af den færøske historieskrivning. I virkelighedens verden tog han til Danmark for at deltage i Landstingets samling i oktober 1860, hvortil han var valgt af færingerne – og givetvis også med det sigte at arbejde for en stilling i Danmark, som han havde ønsket siden 1858. Samtidig har det stået klart, at med sammenbruddet i Lagtinget i august samme år var hans rolle på Færøerne udspillet, uden at dette endnu var afklaret med regeringen i Danmark.

Forkert er det også at slå på konflikterne mellem amtmanden og de færøske bønder, da der oftest synes at have været en god forståelse mellem dem. Jeg fremstiller heller ikke næsten alle lagtingsmedlemmer som analfabeter. Som det fremgår af bogen, er det i breve til myndighederne i Tórshavn fra færøske bønder – der var blandt de bedst stillede og bedst uddannede færinger – generelt kun ca. hver sjette, der var i stand til selv at skrive under. Resten underskriver „m.p.P.“, altså „med paaholden Pen“, dvs. med ført hånd. Men som det også fremgår af bogen, var det fortrinsvis mænd, der kunne læse og skrive, der blev valgt til Lagtinget. Enkelte lagtingsmedlemmer var ganske vist analfabeter, men jeg gør i bogen detaljeret rede for, hvordan Lagtingets ofte meget (lov)tekniske forhandlinger i mangel af et færøsk skriftsprog og med en dansk formand og en dansk regering nødvendigvis måtte foregå på dansk, som nogle medlemmer af gode grunde ikke beherskede tilstrækkelig godt, hverken i skrift eller tale. At dette udlægges som en påstand om, at medlemmerne var analfabeter, må stå for anmeldernes egen regning.

Sølvará og Hovgaard mener, at jeg „gennemfører [mit] opgør med færøsk historieskrivning ved at vende den på hovedet“. Man kunne også lidt provokerende sige, at for så vidt angår 1850'erne, har den færøske historieskrivning hidtil på mange punkter stået på hovedet i for-

hold til, hvad der fremgår af arkiverne. Dette gælder ikke mindst det tendentiøse i Steinings og Debes' historieskrivning, som også har sneget sig ind andre steder.

Anmelderne slår på Dahlerups arrogance og nævner samtlige bogens fire eksempler på, at han har optrådt arrogant, som bevis for, at jeg vil rense ham. De anførte eksempler viser vel netop, at jeg ikke har haft til hensigt at være enøjjet. Det ville dog have klædt anmelderne også at omtale nogle af bogens talrige eksempler på det modsatte, i og med at Dahlerup i høj grad tog færingernes sag på sig.

At præsterne sidst i 1850'erne ikke længere sad i Lagtinget, er heller ikke rigtigt. Provsten var fortsat født medlem af tinget og omtales af de menige medlemmer som en af „lederne“. Han spillede også en central rolle i urolighederne i Lagtinget i 1860. Suderøs besindige pastor Harald Krog var ligeledes medlem af Lagtinget 1855-60.

Jeg kritiseres også for, at jeg fokuserer mere på amtmand Dahlerup end på Færøernes udvikling igennem 1850'erne. Hvis anmelderne havde læst arkivmaterialet fra perioden, ville de have set, at en meget stor del af korrespondancen stammer fra Dahlerup, simpelthen fordi han var central i arbejdet med at modernisere de færøske forhold. Det var han i sådan en grad, at mange initiativer havde ham som op-havsmand og forkæmper, indtil de nogle gange, af og til efter flere år, blev gennemført. Andre gange har regeringen instrueret ham om nye tiltag, og endnu andre gange har han modereret forslag fra lagtingsmedlemmerne eller forsøgt at få dem til at åbne for nye tiltag. Selv om Dahlerup kun er en blandt flere aktører i bogen, der også tæller mange færingers i og uden for Lagtinget, sysselmænd, bønder, tjenestefolk, fattiglemmer, monopolhandelens folk, præster og biskopper, de danske embedsmænd på øerne og i Danmark, ministre samt Rigsdagen – og efter handelens frigivelse købmændene og fremmede på besøg udefra – er han den centrale og gennemgående figur, der i kraft af sin stilling som amtmand, formand for Lagtinget, medlem af Lands-tinget, kommandant for jægerkorpset, medlem af de færøske kirke- og skoleinspektioner, tilsynsførende med monopolhandelen, ansvarlig ved havarier, skifte og konkurs, regeringens repræsentant m.v. og i kraft af sine initiativer for at modernisere Færøerne nødvendigvis måtte binde alle disse ender sammen.

Dette er blot nogle eksempler på fejl i anmeldelsen. Jeg tager derimod gerne kritikken af et par af årstallene for, hvornår ny lovgivning blev vedtaget i 1900-tallet, til mig. Disse oplysninger fra et afsluttende kapitel bygger ikke på mit eget arkivarbejde med 1850'erne, men på alment tilgængelige beskrivelser af den nyere færøske historie.

Manglende kendskab til perioden

Det har undret mig, at de færøske historikere ikke for længst har gennemtrawlet arkivernes dokumentation om 1850'erne, selv om især sammenbruddet i Lagtinget i 1860 har fyldt i den færøske bevidsthed. Det er, som om der ikke er tilstrækkelig viden om alle de store landvindinger hen over årtiet. Det var i denne periode, at Færøerne med deltagelsen i Rigsdagen og genoprettelsen af Lagtinget blev en del af et moderne parlamentarisk system, ligesom monopolhandelen blev ophævet, naturalieøkonomi blev til pengeøkonomi, og sociallovgivning samt hospitals- og lægevæsen blev moderniseret. Det var også her, det forhadte skolesystem fra 1845 („de danske tvangsskoler“) blev nulstillet, og en realskole blev oprettet. Der blev foretaget en jordregistrering og med udgangspunkt heri taget initiativ til sammenlægning af små jordstykker/udstykning af fællesjord. Fiskeri, klipfiskeproduktion og erhvervsliv blev fremmet, og den forhadte tyendelov blev afskaffet. Nye dyrkningsmetoder, afgrøder og kvægracer blev afprøvet, og en ny grindelov blev vedtaget. Der blev udarbejdet en bygningsregistrant, så der kunne indledes en egentlig byplanlægning for Tórshavn, arbejdet med at omdanne militæret til en politistyrke og indføre en fiskerikontrol blev forberedt – foruden at Færøerne blev en del af en større verden. Der var næppe et område, der ikke blev endevendt og søgt fremmet igennem perioden. Meget af dette har hidtil ikke været omtalt eller kun summarisk og nogle gange skævt. Det eneste, Dahlerup normalt krediteres for på Færøerne, er indførelsen af harer.

Nogle af disse landvindinger var ledsaget af uoverensstemmelser, især med periodens to provster, der kæmpede for kirkens magt, som var hastigt aftagende. Konflikterne affødt af præsternes kamp for at bevare magten synes i det hele taget ikke at være taget op i den færøske litteratur om perioden.

Hidtil har den færøske version af sammenbruddet i Lagtinget i 1860, hvor et flertal af medlemmerne udvandrede, været koncentreret om den såkaldte *Matras' dagbog*, som er en afskrift af en klage nedskrevet af lagtingsmedlem Hans Christian Lützen på vegne af de rømmede lagtingsmedlemmer, tilsat nogle enkelte personlige bemærkninger fra lagtingsmedlem Hans David Matras. Professor Sølvará har ved en anden lejlighed udtalt, at det er lidt vanskeligt at se, hvad uenigheden i Lagtinget i 1860 drejede sig om, da den næsten kun er kendt fra *Matras' dagbog*. Dermed har han ikke været klar over, at Rigsarkivet i København opbevarer en omfattende dokumentation af netop disse begebenheder, som ikke indgår i den summariske og skæve gengivelse i *Matras' dagbog* og heller ikke i den færøske historieskrivning.

I betragtning af, hvor meget fortællingen om sammenbruddet i 1860 har fyldt på Færøerne, kan det undre, at de færøske historikere ikke for længst har læst materialet herom i Rigsarkivet. I hvert fald var det under mit arbejde tydeligt, at en stor del af akterne ikke tidligere havde været brugt. I lyset af den nationalistiske historieskrivning, der i en periode har været dyrket på øerne, er det nærliggende at antage, at udlægningen af begivenhederne i 1850'erne frem til 1860 med den danske amtmand Dahlerup som skurk har været så selvindlysende og bekvem, at man ikke har udfordret den.

Om Jakúp Thorsteinsson, som Sølvará og Hovgaard fremhæver som bærer af den sande historie om 1850'erne, kan jeg sige, at Thorsteinsson har udført et solidt arbejde om perioden frem til 1852, selv om der også her, som påvist i min bog, optræder fejl. Om perioden 1852-60 skriver Thorsteinsson, at han bygger sin beskrivelse på Steining, som jeg efter at have læst arkiverne har konstateret er temmelig upålidelig – på nogle punkter har Steining endog manipuleret arkivernes oplysninger. Hvis anmelderne havde vidst, hvad der reelt foregik i perioden 1852-60, kunne de ikke have stolet så ubetinget på Thorsteinsson.

Det har undret mig hele tiden og senest i forbindelse med Sølvarás og Hovgaards anmeldelse, at denne vigtige periode i den færøske historie er så tyndt og skævt beskrevet. Det har også undret mig, at den færøske historieskrivning har været så venlig i omtalen af N.C. Winther, der som den første færing blev valgt til Folketinget 1850-57 og 1852-57 også til Lagtinget. N.C. Winther var exam.jur., dvs. at han havde en halv jurauddannelse med vægt på de praktiske fag, hvormed han var en af tidens tre akademisk uddannede færinger. De to andre var lægen Napoleon Nolsøe og præsten (senere provst) Andreas Djurhuus.

N.C. Winther udgav op til det første lagtingsvalg i sommeren 1852 – på dansk i mangel af et færøsk skriftsprog – den første færøske avis, *Færingetidende*, som gik ind efter et par måneder. I de ni numre af denne avis, hvor han selv skrev samtlige artikler, får man i koncentreret form et billede af hans tankegang. Eksempelvis optrykte han i anledning af det kommende lagtingsvalg sit eget forslag til en lagtingslov, som han havde fremlagt i Folketinget, men uden at nævne, at han havde måttet trække det tilbage, fordi det var uigennemførligt, og at Rigsdagen i stedet havde vedtaget et andet forslag – som han ikke gengav i sin avis. Han gengav ligeledes sine egne taler, hvorved man får et indblik i hans ofte særprægede tankegang, ikke mindst fordi de forhold, han omtaler, også findes omtalt i en anderledes balanceret og nuanceret form i bl.a. Rigsarkivet og *Rigsdagstidende*. N.C. Winther synes at have været besat af en modvilje mod alt dansk. En kværlant, som igen og igen rejste sager mod myndighederne på vegne af sine lands-

mænd, skrev upålidelige anonyme artikler til den danske avis *Fædrelandet* og indsendte klager til regeringen over amtmanden. Samme adfærd udviste han i Folketinget, hvor han igen og igen måtte sættes på plads for sin ekstreme retorik og sine løse påstande. Efter at være blevet idømt en stor bøde for bagvaskelse flyttede han til Danmark, hvor han begyndte forfra som advokatfuldmægtig i Hjørring.

Hvad angår omtalen af N.C. Winther, kommer ingen af de færøske historieskrivere i nærheden af at beskrive hans aggressive stil og løsagtige omgang med sandheden. Hos Debes hedder det f.eks. (i oversættelse fra færøsk):

På Færøerne kunne han [dvs. Dahlerup] ikke forstå, at færingerne kunne have en anden opfattelse end han, og han viste den første generation af færøske politikere den største foragt. Heraf opstod mange sammenstød i Lagtinget, særlig med Niels Winther, som direkte indklagede ham for Folketinget for at lyve og for ufolkelig optræden i tinget.¹

I betragtning af at Winther fyldte Folketinget, sin egen avis *Færingetidende*, den danske avis *Fædrelandet* og sine landsmænd med usandheder, må det siges at være stærkt i skolernes historiebog at flytte anklagen over på amtmanden, der over tusindvis af arkivsider ikke har kunnet gribes i usandfærdige påstande.

Den færøske historieskrivning om perioden, som den fremgår hos Debes m.fl., har således på nogle punkter en ærgerlig slagside. Man fristes til at tænke, at Debes, der i en periode var valgt til Lagtinget for partiet *Tjóðveldi*, der har løsrivelse fra Danmark som sit vigtigste punkt, ikke formåede at lægge sine personlige holdninger til side. For yderligere eksempler – og der er mange – henviser jeg til kapitel 27 i min bog. Resultatet af, at Debes, Steining m.fl. ikke har undersøgt, hvad der reelt foregik, er, at der i den færøske litteratur ikke findes nævneværdig omtale af mange af de væsentlige fremskridt, der skete netop i denne periode. De er på lange stræk reduceret til netop slagsmålene mellem Dahlerup, præsterne, N.C. Winther m.fl.

Det kan tilføjes, at min bog generelt er blevet positivt modtaget på Færøerne. Nogle har undret sig over, at man ikke allerede har undersøgt forholdene i den vigtige periode, jeg har beskrevet i bogen – sådan som jeg jo også selv ville ønske, at det var sket. Som et udtryk for en anden holdning end Sølvarás og Hovgaards kan man f.eks. læse en anmeldelse af Detlef Wildraut i det tyske tidsskrift om færøsk kultur

¹ Hans Jacob Debes: *Politiska søga Føroya 1814-1906*, Føroya Skúlabóka-grunnur, Tórshavn 1993, s. 71.

og litteratur, *Tjaldur*. Wildraut skriver (i oversættelse fra tysk), at bogen er „ikke bare den vigtigste bog, der er udkommet i 2018 om Færøerne; det er en af de vigtigste bøger overhovedet, der er udkommet om den færøske historie. Enhver, der beskæftiger sig grundigt med Færøernes historie, bør være hende taknemmelig for dette“.²

Siden udgivelsen af min bog har Rolf Guttesen i bogen *Skumisleiv og tjóðarhetja* [Snakkehoved og folkehelt] på grundlag af systematisk arkivarbejde gjort op med en del af myterne om den færøske Nólsoyar Páll og amtmand Løbner fra begyndelsen af 1800-tallet. Det er mit håb, at den nye viden efterhånden vil finde vej ind i den færøske historieforståelse.

² Detlef Wildraut i *Tjaldur*, juli 2019, s. 155-165.